

Beslutsunderlag

DATUM: 2020-06-23
AVDELNING: AFB/EIK
HANDLÄGGARE: Gustav Kronqvist och Therése Gaya

SVERIGES RIKSBANK
SE-103 37 Stockholm
(Brunkebergstorg 11)

Tel +46 8 787 00 00
Fax +46 8 21 05 31
registratorn@riksbank.se
www.riksbank.se

DNR 2020-00704

Förslag till direktionens beslut

Direktionen beslutar att

- fastställa Riksbankens föreskrifter (2020:1) om inlösen av sedlar och mynt i enlighet med bilaga,
- föreskrifterna ska träda i kraft den 1 oktober 2020,
- offentliggöra föreskrifterna i Riksbankens författningssamling.

Ärendet

Riksbanken löser in ogiltiga svenska sedlar från allmänheten under de förutsättningar som föreskrifterna anger (se riksbankslagen (1988:1385) och Riksbankens föreskrifter (2017:1) om inlösen av sedlar och mynt). Riksbankslagen anger att det ska finnas särskilda skäl för inlösen, och föreskrifterna preciserar närmare vilka förutsättningar som ska gälla. Det ursprungliga syftet med möjligheten att lösa in ogiltiga sedlar var att hjälpa privatpersoner som av misstag inte hade löst in eller omsatt sina sedlar medan dessa fortfarande var giltiga. Det förekommer dock att ogiltiga sedlar överläts i olika situationer och att mottagaren sedan begär att få den ogiltiga sedeln inlöst. Det innebär i praktiken att ogiltiga sedlar används som om de fortfarande hade ett värde även efter att de förklarats ogiltiga. Eftersom den enskilde ofta har svårt att förklara varifrån sedeln kommer när den har förvärvats som redan ogiltig är det dock inte ovanligt att en ansökan om inlösen avslås i en sådan situation.

Mot bakgrund av detta bör föreskrifterna (RBFS 2017:1) om inlösen av sedlar och mynt ändras. Där ska framgå att det endast är den som var sedelns rättmätige ägare när sedeln blev ogiltig som har möjlighet att lösa in den.

Riksbankens nuvarande föreskrifter

Riksbanken har haft någon form av förtydligande bestämmelser om förutsättningarna för att lösa in ogiltiga sedlar sedan åtminstone 1993. Dessa har sedan dess reviderats genom tillägg och redaktionella ändringar i olika omgångar.

Riksbanken har sedan länge tolkat bestämmelsen i riksbankslagen - som ger Riksbanken en möjlighet men inte en skyldighet att lösa in ogiltiga sedlar - generöst. Genom föreskrifterna och löpande förändringar i dessa har förutsättningarna för att lösa in ogiltiga sedlar tydliggjorts.

Sedan föreskrifterna infördes 2009 (RBFS 2009:1) löser Riksbanken inte in sedlar om det finns anledning att anta att de kommer från brott eller brottslig verksamhet.¹ Föreskrifterna och tillämpningen av dessa ligger nära penningtvättslagstiftningen. Det finns inga skäl att göra några ändringar i föreskrifterna i denna del.

2017 visade den fortsatt stora inströmningen av inlösenärenden från detaljhandeln att vissa näringsverksamheter fortfarande tog emot ogiltiga sedlar som betalning. Det visade sig också att det förekom handel med ogiltiga sedlar i vinstsyfte. Föreskrifterna ändrades därför så att sedlar som kunde antas härröra från sådana transaktioner inte skulle kunna lösas in. Skälet till dessa förändringar framgår av protokollsbilaga B till direktionens protokoll den 19 april 2017. Det förekommer dock fortfarande att ogiltiga sedlar överläts i olika situationer för att sedan lösas in av mottagaren. Riksbanken kan visserligen inte utfärda några regler som förbjuder sådana överlåtelser av ogiltiga sedlar. Däremot kan Riksbanken bestämma under vilka förutsättningar ogiltiga sedlar kan lösas in.

Riksbankens nuvarande föreskrifter innebär i princip att ogiltiga sedlar kan lösas in även om de har överlåtits när de var ogiltiga så länge det inte kan antas att

”1) inlämnaren inte är sedelns rättmätige ägare eller företrädare för denne

2) sedeln härrör från handel med ogiltiga sedlar i vinstsyfte

3) sedeln härrör från kontant betalning för varor och tjänster i näringsverksamhet eller,

4) sedlarna härrör från brott eller brottslig verksamhet.”

I takt med att Riksbanken har handlagt ärenden och tillämpat föreskrifterna har oförutsedda situationer uppenbarats. Det är därför motiverat att utreda om föreskrifterna främjar det ursprungliga syftet med att Riksbanken ska kunna lösa in ogiltiga kontanter.

Skälet till förändringen

Det ursprungliga syftet med att Riksbanken ska ha möjlighet att lösa in ogiltiga sedlar kan sägas vara att kunna återställa värdet av de sedlar som någon inte har hunnit omsätta innan de blev ogiltiga. Denna tanke återspeglas i tidigare förändringar av föreskrifterna och i uttalanden som motiverat bestämmelsens tillkomst.² Av ett sådant synsätt följer att det endast är den som ägde sedlarna när de blev ogiltiga som kan sägas ha särskilda skäl att få värdet av dem återställt genom inlösen. Omvänt kan detta uttryckas som att den som förvärvar ogiltiga sedlar saknar särskilda skäl att få dem inlösta eftersom denne inte kan sägas ha drabbats när sedlarna blev ogiltiga. Att inlösaren eventuellt inte var medveten om att sedlarna var ogiltiga när hen tog emot

¹ För en fördjupning i denna del av föreskrifterna i deras nuvarande form, se 2014-521-STA.

² Se t.ex. s. 1, beslutsbilaga B direktionens protokoll 2017-04-19 § 4, s. 2f 2014-521-STA samt Framställning/redogörelse 1982/83:5 s. 2. Se dock 2008-457-ADM i vilken man menat att Riksbanken inte ska lägga vikt vid varför sedeln inte har lämnats in i tid.

dem saknar betydelse eftersom den som tar emot sedlar bör förvissa sig om att de är giltiga.

Detta synsätt återspeglar också vad det innebär att en sedel har slutat att vara giltigt betalmedel. En ogiltig sedel är inte tänkt att representera något monetärt värde och är inte avsedd att användas i någon form av förmögenhetsöverföring. Erfarenheten från de ärenden och de frågor som har uppstått sedan sedelbytet är att det förekommer att ogiltiga sedlar i vissa situationer ändå används i förmögenhetsöverföringar på liknande sätt som giltiga kontanter. Föreskrifterna i deras nuvarande form innebär dock att ogiltiga sedlar som var ogiltiga när de förvärvades kan lösas in, om övriga förutsättningar för inlösen är uppfyllda.

Ogiltiga sedlar i dödsbon

En strikt tillämpning av principen att enbart den som ägde sedlarna när de blev ogiltiga ska ha möjlighet att lösa in dem, skulle kunna leda till att den som genom arv, testamente eller bodelning har förvärvat ogiltiga sedlar från ett dödsbo från den som ägde sedlarna när de blev ogiltiga skulle sakna möjlighet att få sedlarna inlösta. En sådan tillämpning vore dock alltför strikt, och inte heller i linje med vad som ursprungligen var tanken med bestämmelsen om inlösen av ogiltiga sedlar.³ Samma dag som en person avlider övergår dennes tillgångar och skulder till dennes dödsbo. Dödsboet avvecklas sedan genom att tillgångarna överläts till de arvsberättigade genom arvskifte och verkställande av testamentet. I vissa fall ska även bodelning ske. Även om varken dödsboet som sådant eller de som har rätt till egendom ur det drabbades när sedlarna ogiltigförklarades finns det ett sådant nära och naturligt samband mellan den avlidnes, dödsboets och dess intressenters intressen att det är rimligt att även dessa kan få sedlarnas värde återställt. Föreskrifterna bör därför utformas med hänsyn till sådana situationer.

Konsekvenser av beslutet

Den övervägande delen av ansökningarna i inlösenärenden är sådana där den som ansöker om inlösen var sedelns rättmätige ägare när den blev ogiltig. En ändring av föreskrifterna i denna del väntas därför inte ha någon avgörande betydelse för större delen av de ansökningar som kommer in.

Om föreskrifterna förändras i enlighet med förslaget blir dock avslagsgrunden ”handel med ogiltiga sedlar i vinstsyfte” i princip överflödigt eftersom denna bestämmelse reglerar en mer specifik situation som kommer att omfattas av den nya bestämmelsen.

Även de situationer där ogiltiga sedlar av misstag har tagits emot som betalning för varor eller tjänster i näringsverksamhet skulle omfattas av två grunder för avslag. Det

³ Framställning/redogörelse 1982/83:5 s. 2 ” Med tanke på de fall när sedan länge tesaurerade sedlar påträffas vid dödsboutredningar och liknande kan det förefalla skäligt att viss möjlighet hålles öppen att tillgodogöra sig de gamla sedlarnas värde även efter det att dessa upphört att vara lagligt betalningsmedel. Detta synes lämpligen kunna ske genom att riksbanken ges möjlighet att när särskilda skäl talar därför inlösa gamla sedlar även efter den stadgade övergångstidens utgång. Det föreslås därför att en särskild bestämmelse härom införes i 2 § 2 mom. bankoreglementet. I detta lagrum anges fullmäktiges befogenhet att medge bl. a. inlösen av bristfälliga och förslitna sedlar. Denna befogenhet föreslås utökad att, när särskilda skäl föreligger, omfatta även inlösen av sedlar av typ som ej längre är lagligt betalningsmedel. Någon särskild tidsbegränsning av denna befogenhet föreslås ej, men fullmäktige vill uttala att efter en övergångstid om ytterligare fem år dvs. efter utgången av 1992 inlösen ej vidare bör komma ifråga.”

finns dock skäl att behålla denna grund för att neka inlösen även fortsättningsvis då den som bedriver näringsverksamhet och där tar emot betalning i kontanter kan anses ha ett större ansvar för att växla in sina sedlar i tid. Det kan därför inte anses finnas särskilda skäl att lösa in sådana sedlar, även om de var giltiga när de togs emot.

Ogiltiga sedlar som har tagits emot som gåvor efter att de blev ogiltiga skulle inte heller beviljas inlösen med de föreslagna föreskrifterna. Detta gäller till exempel ogiltiga sedlar som har tagits emot vid insamlingar för att finansiera något eller sådana som har tagits emot av välgörenhetsorganisationer.

Vissa ansökningar som med nuvarande föreskrifter skulle avslås för att det finns skäl att anta att sedlarna härrör från brott eller brottslig verksamhet skulle i stället avslås på den grund som nu föreslås eftersom det i sådana situationer ofta är mycket svårt för den enskilde att förklara varifrån sedlarna kommer. Så skulle till exempel bli fallet med hittegodssedlar där någon har förvärvat sedlarna genom hittegodslagens bestämmelser, men där det egentliga ursprunget är helt okänt och därför svårt att klargöra.

När Riksbanken avslår en ansökan om inlösen av ogiltiga betalmedel för att det finns anledning att anta att sedlarna härrör från brott eller brottslig verksamhet innebär det inte sällan att den enskilde upplever sig orättvist anklagad. Beslut som i stället kan grunda sig på den föreslagna föreskriften bör vara lättare att förstå, vilket kan ses som positivt.

Riksbanksutredningen har inte föreslagit några förändringar av Riksbankens möjligheter att lösa in ogiltiga sedlar och mynt. Utredningens lagförslag påverkar därmed inte detta förslag till ändring av föreskrifterna.

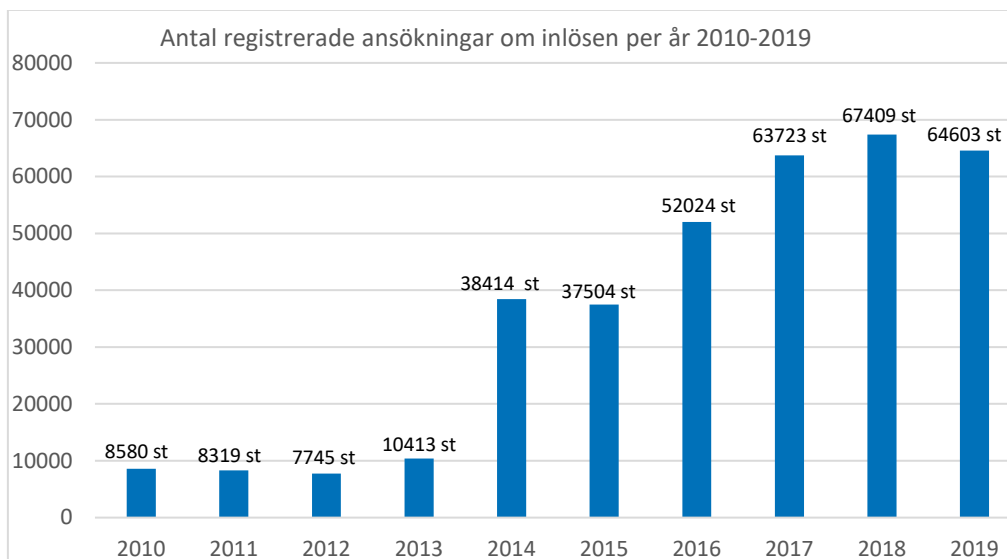
Avgiften för inlösen av ogiltiga sedlar

Enligt 8 kap. 5 § riksbankslagen får Riksbanken mot betalning utföra tjänster som har anknytning till bankens verksamhet som centralbank. Med stöd av denna bestämmelse har Riksbanken tagit ut avgifter vid inlösen av ogiltiga sedlar.

I dagsläget är avgiften 100 kronor per ansökan. Denna avgift föreslås höjas till 200 kronor per ansökan.

Sedan sedelutbytets början har Riksbanken haft ett mycket stort inflöde av ansökningar om inlösen. Kostnaderna för att hantera inlösenärenden är i dagsläget mer än dubbelt så stora som intäkterna från avgifterna. Även om det är angeläget att ogiltiga sedlar tas ur cirkulation är det också angeläget att kostnaderna för detta inte är för stora. Avgiften för inlösen av ogiltiga sedlar⁴ har varit oförändrad sedan åtminstone 2009. Nu när sedelutbytet är avklarat sedan länge (2017) är det motiverat att låta verksamheten bära sina egna kostnader i högre utsträckning.

⁴ För skadade och missfärgade giltiga sedlar samt minnesmynt tas ingen avgift ut vid inlösen.

Riksbanken avser inte att ta ut någon avgift för inlösen av giltiga sedlar eller mynt. Det gäller exempelvis skadade sedlar och minnesmynt.

Ikraftträdande av föreskrifterna

För att det ska vara möjligt att hitta alla gällande bestämmelser om inlösen av sedlar och mynt föreslås att Riksbankens föreskrifter RBFS 2017:1 ersätts av nya föreskrifter. De nya föreskrifterna ska träda i kraft den 1 oktober 2020 och offentliggöras i Riksbankens författningssamling. Information kommer även att finnas på Riksbankens hemsida i god tid innan föreskrifterna träder i kraft.